

Інститут української мови НАН України

Північноукраїнський діалектологічний центр
Житомирського державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Житомирський історико-філологічний інститут регіональних
досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

**Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем**

8

ЖИТОМИР
2002

РЕДАКТОРИ:

Володимир Єршов, кандидат філологічних наук
Віктор Мойсієнко, кандидат філологічних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Григорій Сивокінь, доктор філологічних наук
Елеонора Соловей, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук
Олена Шпильова, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар
Володимир Білобровець

Контактні адреси редакції:
10031 Житомир, вул. Народицька 21, кв. 67 або 172.
Телефон (0412) 25-42-64, 25-24-67.

УДК 82.07
ББК 83.3 (4 укр.–4ж)–я5
ISBN 966-7603-62-8

© «Волинь-Житомирщина», 2002.

ЗМІСТ

Історія мови

Віктор МОЙСІЄНКО
АКТОВА КНИГА ЛУЦЬКОГО ЛЮДСЬКОГО УРЯДУ 1561 РОКУ..... 5

Леся ЛИТВИНЧУК
АКТОВА КНИГА КРЕМ'ЯНЕЦЬКОГО ЗЕМСЬКОГО УРЯДУ 1568 РОКУ.....9

Валентина ТИТАРЕНКО
ПРИВІЛЕЇ КИЇВСЬКОМУ МАГІСТРАТУ.....20

Етнолінгвістика

Валентина КОНОБРОДСЬКА
СЕМАНТИКА НІЧНОГО ПИЛЬНУВАННЯ БЛЯ ПОМЕРЛОГО У ТЕКСТІ ПОЛІСЬКОГО ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ.....26

Мова письменства

Тетяна МАЦІЄВСЬКА
ДІЄСЛОВО ВІДЧУВАТИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. ШЕВЧУКА "СТЕЖКА В ТРАВІ. ЖИТОМИРСЬКА САГА").....42

Олена МАРЧУК
ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ СПОЛУЧНИКОМ ЯК У МОВІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО.....48

Літературознавство

Юхим МЕЛАМЕД
ЗАГАДКОВИЙ АБАТ. ОЛЕКСАНДР ГЛАЗБЕРГ.....60

Володимир ШИНКАРУК
СПОГАДИ ЛЕОНІДА КАРУМА ПРО ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА 67

Іван САВИЦЬКИЙ
ОСТАННЄ СЕРЦЕ З РОДУ ЛОДЗЯ. ЄВСТАХІЙ ІВАНОВСЬКИЙ. 1813-1903.....73

Людмила БУРА
ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК - СТУДЕНТ ЖИТОМИРСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ.....94

Історія

Людмила ЄРШОВА
ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ У СЕРЕДНІХ ЖІНОЧИХ ЗАКЛАДАХ ВОЛИНИ.....101

Портрет

Володимир ЄРШОВ
СЕРГІЙ ТРИФОНОВИЧ РАДЧУК-ПАВЛЕНКО. ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА.....113

Мемуари

Марія ЯКОВЕЕНКО
СПОГАДИ.....127

Поліські животоки

Юрій ГРОМИК
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА ДІПНО КІВЕРЦІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....152

Галина ГРИМАШЕВИЧ
ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ, ЗАГАДКИ ТА ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ НАЗВ ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ 171

Перший сніп

Сергій СТЕЛЬНИКОВИЧ
ДІЯЛЬНІСТЬ Т. БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ ПО ОРГАНІЗАЦІЇ "ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ" В СВІТЛІ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....177

Рецензії

Лешек ЗАШТОВТ
НАТАЛІЯ СЕЙКО: ПОЛЬСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРщинІ У ХІХ-ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.....187

Марія ЯКОВЕНКО

СПОГАДИ

Я народилася 18 серпня 1918 р. в селі Горбуліві Потіївського району (тепер Черняхівського) Житомирської області в сім'ї бідняка-селянина.

В 1933 р. закінчила Горбулівську семирічну школу трудової молоді. За бажанням батька, хоч був тяжкий 1933 голодний рік, поступила в Житомирський медичний технікум, але через місяць залишила і пішла вчитись у Радомисльську середню школу, яку закінчила майже на "5" в 1936 р. Знову таки за бажанням батька, який хотів дуже, щоб я була лікарем, поступила в Київський медичний інститут. Але не змогла переносити праці з трупами і залишила через місяць. 1935 – 1937 навчальний рік працювала в школі у молодших класах і полюбила цю роботу. Вирішила подати документи в Житомирський учительський інститут на історичний відділ. Я здала вступні екзамени на історичний відділ і була прийнята в інститут.

Але наступив чорний 1937 рік. По закінченню навчального року в червні місяці я приїхала додому з подарунками для рідних – батька, матері і сестри. Це був радісний день для всіх. Але ранок другого дня був для нас страшним. Як завжди батько пішов на роботу в колгосп. Після закінчення курсів при МТС він працював в колгоспі інспектором якості – відповідав за якість посівів, за збирання вражаю, за його збереження. Батько наш користувався, як у колгоспі так і взагалі в селі великим авторитетом і пошаною. Він не пив, не курих, від нього ніхто не чув поганого слова ні в сім'ї, ні серед односельчан. Він був грамотним і до нього часто звертались за порадою. В нього було

Мемуари

багато друзів, в нього багато чому вчилися.

Не пройшло дві – три години, як батько пішов на роботу, а до нас з колгоспу прийшла жінка і принесла страшну звістку: “Тихона Романовича заарештували і повезли до сільської ради. Він просив, щоб принесли якусь одягу і харчі”. Ми з матір’ю приголомшені, що змогли зібрати і швидко пішли до сільської ради. Крім батька було заарештовано ще чоловік десять. Вони вже сиділи на підводах зі зв’язаними руками, до них нікого не підпускали. Клунок взяли міліціонери, а попрощатись не дали. Зібралось багато людей. Крик, плач, прокляття неслись з усіх боків. Міліція розганяла. Чулись постріли, правда, вгору. У оточенні кінної міліції їх повезли в район, попередивши всіх, що ніяких побачень не буде з ворогами народу. Серед людей точились розмови: “Якщо вже Тихона Романовича взяли, тоді нема чого говорити”. До цього дня вже арештували кількох чоловіків в селі, але поодиноці, а це цілу групу.

В чому ж звинувачували батька й інших? За неділі дві до цього дня в одного з друзів батька зібралися кілька сімей відмітити якесь свято. Але не запросили туди одного з прихвоснів сільської ради, який за завданням голови сільської ради шпигував за активістами. І він помстився, доніс, збрехав, що на вечірці чорнили Радянську владу, Сталіна і партію, хоч там про це не було і слова. І цього було досить, щоб всіх об’явити “ворогами народу” й ізолювати.

Батьку вдалось передати маленьку записку про цього шпигуна і прохання, щоб я вчилась далі, якщо можна буде. Я знала, що буде важко матері, але хотіла виконати бажання батька, якого так любила і поважала.

Але сексот (секретний сотружник – рос.) не спав і тут же сповістив в інститут, що я дочка “ворога народу”. Мене виключили з комсомолу, секретар комсомольської організації боявся, щоб його не звинуватили у втраті “бдительности”. І я вирішила забрати документи і залишити інститут, щоб мене не переслідували. Та директор інституту О.А. Стрельцов, його кабінет знаходився на другому поверсі (тут і зараз кабінет ректора – В.Е.), умовив не робити цього, я не відповідаю за дії батька тим більше ще невідомо, чи він винен в чомусь. І так я

послухала його поради і продовжувала вчитись, закінчила в 1939 р., одержала диплом викладача української мови і літератури.

Ще на початку першого курсу мій дядя, директор Кам'янобрідської семирічної школи, приїхав в інститут і умовив мене перейти на відділ мови і літератури у зв'язку з подіями, що відбувалися. Було мене відновлено і в комсомолі. Мені вдалося дізнатись, що батько перебував в тюрмі в Житомирі, яка тоді була біля вокзалу. Протягом місяця я кожний день ходила в тюрму, просила побачення з батьком. Тюремники мені кожний день обіцяли: “Прийдіть завтра”. Але так і не дали дозволу на побачення. Біля тюрми була черга, коли велика, коли ні. Жінки приходили з дітьми. Побачень не дозволяли, тому що це були “страшні вороги народу”. Не дозволяли також ніяких передач. А в один з днів мене сповістили, що батька вже нема, відбувся суд і його засудили на десять років і вислали в Петрозаводськ. Довго не було від нього ніяких відомостей. Зрештою почали надходити рідкі листи. Нам дозволили писати і зрідка посилати посилку. Коли почалась війна, його переслали в Іркутську область де він і помер.

Весь минулий час ми писали в різні органи про реабілітацію батька, але до цього часу ніякої звістки нема. Правда, коли брату, який працював головним бухгалтером “Дальзолото” у Владивостоці, запропонували вступити в партію, і він сказав, що не може, бо батько репресований, йому відповіли, що батька вже реабілітовано (вони це перевірили), але офіційного підтвердження тоді ми не одержали.

Все життя мене супроводжували образа за несправедливість і біль втрати. Тим більше при написанні автобіографії, заповненні листка кадрів та інших документів треба було зазначити “батько репресований”. І це все впливало на моє становище на роботі. Але, дякуючи моїй дисциплінованості, сумлінній праці, моральному обличчю – я працювала і завучем, і директором школи, і інспектором райвно, маю нагороди. В 1956 вступила і в 1959 р. закінчила заочно Житомирський педагогічний інститут (третій, четвертий, п'ятий курс).

Звичайно репресії були і в школах, технікумах, установах і організаціях. Не минули репресії і Житомирський інститут народної освіти, пізніше Житомирський учительський інститут.

Ми студенти в перші місяці навчання (1937 р.) вже чули, що були репресовані кілька викладачів і студентів. Звичайно, всі були стривожені, налякані. Ми приходили в інститут і питали один одного: “Які новини? Що на дошці об’яв?” Здебільшого мовчали, боялись один одного, щоб не сказали зайвого слова, не довіряли один одному. Раптом скажеш не те слово, не так зрозуміють і донесуть куди треба. А донощиків, нажаль, вистачало. Атмосфера була страшна.

І ось в середині десь жовтня (1937 р.) в центральному фойє на дошці об’яв оголошення: “Сьогодні в актовому залі інституту відбудуться загальні збори студентів і викладачів (без порядку денного). Явка всіх обов’язкова і своєчасна”. Всі ми були налякані, здивовано поглядали один на одного, боячись сказати слово. Звичайно, всі студенти прийшли вчасно. Зал, який тоді знаходився на першому поверсі справа (зараз центральний корпус – В.Е.), був переповнений і мовчазливий. Якщо й говорив хтось, то пошепки.

Зал був великим, перед сценою під кутом стояли бюсти Леніна і Сталіна. На стелі була ліпнина. Висіли плакати. Велику гарну завісу було відкрито. Стояла трибуна. О 18-й годині на сцені за столом з’явилися ректор інституту Дмитро Йосипович Запісоцький¹ і кілька викладачів (прізвищ не пам’ятаю). В залі стала мертва тиша. Здається, хтось вів протокол. Один з викладачів оголосив тему зборів: “Засудження антирадянських дій викладача хімії, біології і геології Матківського”. Всі були вражені. А особливо я, так як він був моїм земляком, з шанованої сім’ї (один брат був лікарем, другий вчителем). Його студенти любили, поважали за його змістовні науково обгрунтовані лекції, від яких одержували глибокі знання. Він ставився до студентів по-батьківськи, хоч був дуже вимогливий. Нерадиві студенти здавали йому екзамени по два – три рази, бо він хотів, щоб майбутні вчителі досконально знали свій предмет. Його звинувачували у низькому рівні викладання своїх предметів, незадовільному проведенні консультацій, охопленні ними малої кількості студентів, і, як наслідок – низькій успішності. І це були так звані антирадянські дії.

В залі почулись вигуки: “Це неправда! Він кваліфікований

викладач! Ми одержуємо гарні знання!” (Приблизно так). Головуючий на зборах своїми викриками змусив зал замовкнути. І в цей час в глибині сцени з’явилися кілька міліціонерів. Але студенти почали виступати на захист Йосипа Федоровича Матківського². Їх брутально переривали, позбавляли слова, а слухали тих, хто лив всілякий бруд на нього, приписуючи йому навіть аморальну поведінку. А насправді це була чудова інтелігентна, культурна сім’я з високими моральними устоями. Він знав всіх земляків, які вчилися в інституті, не раз розмовляв з нами, записував, як нам живеться, чи важко вчитись, давав поради, пропонував допомогу. Але до виступів студентів ніхто не прислухався, бо вони правдиво характеризували викладача Й.Ф. Матківського, як викладача і людину, яку вони любили і поважали.

Президія слухала тих, хто в своїх виступах хоч в чому-небудь звинувачував Й.Ф. Матківського. І хоч ці звинувачення були неправдиві, їх приймали, як доказ антирадянських дій. У зв’язку зі “справою Матківського” називали й інших викладачів: доцента О.М. Попаденка³, який читав історію СРСР, доцента П.І. Руднева – викладача давньої історії, Є.А. Соколов-ського – психології, Клименка – української радянської літера-тури, він був також нашим куратором, Є.В. Волотівського – античної літератури. На щастя, тоді ця зла доля їх обійшла.

І ось настала страшна хвилина. До Й.Ф. Матківського підійшли два озброєні міліціонери, взяли під руки і повели зі сцени. В залі всі встали, зчинився крик, тупання ногами. Було чути слова: “Прощайте! Ми вас не забудемо! Це не справедливо! Він ні в чому не винен!” Коли зал вгамувався, один з президії – капітан чи майор – сказав: “Тут студенти настроєні проти Радянської влади, проти партії. Треба кожного студента перевірити, чим він дише, з якої він сім’ї, хто його батьки, діди!...” (Приблизно так). Далі протягом тижня заарештували біля десятка студентів (кого в гуртожитку, кого в інституті) і ми їх більше не бачили.⁴

До речі, після арешту Й.Ф. Матківського місяці два-три в актовому залі нічого не проходило, а студенти, проходячи повз, переходили на шепіт.

Настали тяжкі часи, в гуртожитку вже не було того веселого шуму, панувала тиша, недовіра, слідкування один за одним, доноси. І далі продовжувались репресії викладачів, студентів. Про це ми дізнавались пізніше. Особливо зазнали репресій викладачі і студенти історичного відділу. Їх звинувачували у націоналізмі, в низькому рівні викладання історії, у зв'язку з троцькістськими організаціями. Про подальшу їх долю ми нічого не знали...

І все ж таки не дарма кажуть, що студентські роки – найкращі роки молодості. Юність своє бере. Поступово студентське життя нормалізувалось. Рідше приходили чутки про репресії в інституті, поверталась довіра один до одного. Тим більше, що в нас була дружна група (27 чоловік), у якій вчилися на “4” і “5” 22 студента, і тільки п'ять студентів мали трійки. Налагодилась дружба між групами, факультетами. Ми жили великою сім'єю в нашій “студентській хаті” – гуртожитку, який був недалеко від інституту, майже проти інституту по цій же вулиці (зараз гуртожиток № 1 – В.Е.).

Це був недавно побудований (1932 р.), гарний на той час чотирьохповерховий будинок, в якому жили майже всі студенти-приїжджі. Напроти гуртожитку стояла військова частина (зараз територія медучилища – В.Е.), наші дівчата зустрічались з військовими. В будинку було чисто, тепло, в кімнатах жили по чотири – п'ять чоловік. В кожній кімнаті вже тоді було радіо. На першому поверсі розміщувався буфет, який працював рано і ввечері, поруч кухня, де можна було закип'ятити чайник, чи щось підігріти. В буфеті завжди був недорогий вінегрет (для нас дуже добрий), чай, хліб, булочки, і працював він до десятої години вечора. В гуртожитку була вода! В ті часи дуже екзотичне і рідкісне явище, що межувало на рівні фантастичного! І ця “хата” об'єднувала нас у велику дружню сім'ю, яка жила своїм особливим життям.

За п'ятнадцять хвилин 8.00 лунав сильний дзвінок, будив нас на зарядку, на яку повинні були виходити всі на 15 хвилин. З восьмої ранку працювала студентська їдальня (вона була десь за інститутом), куди всі поспішали, щоб вчасно поспідати. Сніданок був більш-менш нормальним, розрахований на

стипендію, яку одержували всі, хто не мав “2”. Після першої пари ще була велика перерва, щоб поїли ті, хто не встиг ранком. В їдальні тоді були ще так звані лекторські сніданки особисто для викладачів, вони були дорожчі, ніж студентські, ситніше, але не заборонялось їх брати й студентам. Ми ходили на них одразу після стипендії, поки були гроші. Кожний снідав, обідав, вечеряв згідно зі своїми фінансовими ресурсами, підтримкою з дому. Після сніданку – в інститут на лекції.

Територія інституту була оточена парканом з металевими решітками. Проходили через будку–прохідну на вулиці К.Маркса (зараз Велика Бердичівська – В.Е.), в якій чергували вахтери і перевіряли студентські квитки. Так що чужому пройти на територію інституту було важко. Заняття починались о 8.30, по три пари в день.

Лекції з античної літератури викладач Є.В. Волотівський читав завжди для трьох груп на другому поверсі, де була величезна аудиторія, яка вміщувала всіх студентів. (Там же для 3-х груп читав лекції і П.І. Руднєв). На українському філфаці тоді вчилось біля дев'яноста студентів, на російському, здається, також. Є.В. Волотівський був високо освіченою людиною, знав прекрасно свій предмет, читав цікаво, доступно, не поспішаючи. Ми старанно вели конспекти, майже слово в слово, бо підручників не вистачало, це спрощувало підготовку до екзаменів. Але він був і вимогливий, вимагав, щоб ми обов'язково читали ті твори, на які він нам вказував. Ми його любили. Він сам був наче з античних героїв. Високий, стрункий, з карими, глибоко посадженими очима, світлим волоссям, завжди підтягнутий, одягнутий у світлий костюм, він заходив в аудиторію, вітався і від дверей починав читати Софокла, Есхіла, Еврипіда, ніколи в руках нічого не тримаючи, і так цікаво, зрозуміло, що перед нашими очима наче живі проходили герої давнини. Десь з 1938 р. він був деканом філологічного факультету, а після нього – М.Ф. Богацька.

Лекційні та практичні заняття з української мови проходили окремими групами, мабуть тому, що тоді вважали неможливим засвоїти матеріал на лекціях для цілого потоку з такої важливої дисципліни, як мова. Аудиторії були великі, світлі, чисті,

оформлені відповідно до предметів (таблицями, діаграмами, портретами і відповідними цитатами). Гарно були оформлені військовий кабінет, спортивний зал – там було все для заняття спортивних гуртків. У нас читалась військова підготовка (кабінет був на першому поверсі): вчилися шикуватись, марширувати, доповідати старшому. Вивчали гвинтівку, кулемет, пістолет – повинні були вміти розібрати, зібрати, користуватись. Вів військову підготовку майор, був дуже вимогливий, ми повинні були виконувати точно його накази, завдання. Якщо студент потрапляв у немилість, то він ставив “2” і студенту затримували стипендію. Думаю, що ця підготовка знадобилась нашим випускникам у дні війни. Мабуть зараз студентам буде цікаво дізнатись, що іноземні мови ми вивчали факультативно. Але ходили всі, бо треба було здавати щось на зразок заліку.

Взагалі кожний кабінет чи аудиторія мали свої бібліотеки: з історії, літератури, мови, педагогіки. Була і загальна інститутська бібліотека, в якій – тисячі книг з різних наук. Бібліотека працювала з десятої ранку до дев'ятої вечора. Студенти могли приходити у вільний для них час і працювати з будь-якою потрібною літературою, що полегшувала нам навчання. Там була література з історії, літератури, мови, психології, педагогіки, хімії, геології, географії, біології й інша. Звичайно, на виніс літературу не видавали ні при яких умовах. Але літератури не вистачало, треба було записуватись у чергу. Одну книгу давали на два-три студента. Де центральний корпус бібліотеки зараз (В.Бердичівська, 40 – В.Е.) – тоді був робфак, там же також знаходився біологічний факультет.

Хочеться ще раз згадати про викладачів, які запам'ятались.

Лев Ізраїлович Ланда⁵ – викладач давньої історії і середніх віків, був людиною похилого віку, йому було вже більше, ніж за п'ятдесят. Світле, сяюче відкрите обличчя, сиве волосся, носив коричневий костюм, розстебнутий піджак, жилетку, з під якої виглядала білосніжна сорочка, інтелігентний, поблажливий. Петро Іванович Руднев – викладач стародавньої історії, здається,

жив на території інституту, його можна було тут бачити ввечері і під ранок. Це були лектори старшого покоління. В їх одязі, поведінці, розмові відчувався аристократизм, чудова освіта, висока інтелігентність. Вони прекрасно вели лекції, давали нам більше, ніж вимагала програма. Зі студентами розмовляли ввічливо, спокійно, без образ. До них можна було звертатись з будь-якими питаннями в будь-який час. Ми любили ці предмети, добре готувались до екзаменів, і ніколи не мали “2”.

Клименко – викладач української літератури (ми звали його батьком). Це висококваліфікована людина, доброзичлива. Він відгукувався на всі наші біди і радощі. З великою любов’ю він читав нам про І. Котляревського, Г. Сковороду, Г. Основ’яненка, П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, Т. Шевченка й інших. В аудиторії стояла мертва тиша, ми були зачаровані. Разом з ним ми переживали і раділи за долю героїв. І якщо я навчилась викладати в школі літературу, то дякуючи йому. І хоч був він уже немолодим, але завжди був підтягнутим, акуратно одягнутим, що справляло приємне враження. Система контролю тоді була така: пройшли велику тему – залік. Так по творчості Т.Г. Шевченка були два заліки, один з поезії, другий – з прози та драматургії. Тільки після цього нас допускали до екзаменів. Таких заліків з профільюючого предмету могло бути два – три за семестр. Це все нас підганяло робити все вчасно та поліпшувало підготовку до екзамену.

Є.С. Бражников – викладач російської мови, завідуючий кафедрою. Ми його називали “предлог”. Чому? Не пам’ятаю. Невисокий, повнотілий, трохи неакуратний в одязі, завжди на лекціях сидів. Вів і практичні заняття, був вимогливим. Годин з російської було мало, але мову ми знали і це нам дуже допомогло в майбутньому. Справа в тому, що випускники нашого інституту – чоловік 13-15 з випуску направлялись в Миколаївську область і там читали українську і російську. Я сама працювала за направленням на Миколаївщині два роки в селі Постолатієві Варварівського району і викладала додатково російську мову.

О.М. Попаденко – читав історію середніх віків, високий, стрункий, гарний. Часто прогулювався разом з жінкою і двома діточками біля інституту, ми любили дивитись на цю пару. Вони жили за інститутом в одноповерхових будиночках для викладачів (зараз на цьому місці корпус філологічного факультету – В.Е.).

З молодшого покоління викладачів запам'ятався Євген Андрійович Соколовський. Він також жив у дворі інституту в невеликій трикімнатній квартирі. Дітей було двоє, жінка – Ніна Петрівна працювала секретарем на якомусь факультеті. В 1930 – 1933 рр. Він був директором Горбулівської школи. Пізніше ми зустрілись в інституті. Євген Андрійович читав психологію на самому високому рівні, наводячи багато життєвих прикладів.

Трохимчик – викладач політекономії. І хоч цей предмет був для нас новий, важкий, але він читав лекції так доступно, що всі важкі поняття ставали зрозумілими. Ми його любили: молодий, з веселими іскорками в очах, підтягнутий, охайно одягнутий, невисокого зросту, на лекції міг пожартувати, був прикладом для студентів.

Трохи пригадую Є.М. Кудрицького, він вів практичні заняття з української мови. Не пам'ятаю, хто був директором інституту в 1937 р., а пізніше був О.А. Стрільцов, який викладав на історичному факультеті. В моєму дипломі його підпис.

Крім лекцій, бібліотеки, консультацій в нас були і години відпочинку. В інституті працювали гуртки: співочий, бальних танців, драматичний, спортивний, в яких брали участь студенти. Майже кожен суботу організовували вечори відпочинку, виступали солісти, хор, декламатори. Драмгурток готував постановки. Керував ним студент історичного відділу Микола Назарчук, він був уродженим артистом, мав добрі стосунки з акторами театру. В драмгуртку виступали багато обдарованих студентів: Микола Богурський, Люба Бондарчук, Софія Гурман, Коваленко, Арсен Ліщинський, Микола Трохименко, Зоя Шакорська, Марія Тихонівна Яковенко і Марія Степанівна Яковенко та багато інших (ставили п'єси І. Карпенко-Карого, О. Корнійчука, ін.).

Хоровим гуртком керував завуч музичної школи. Ми давали концерти в школах, технікумах. Ми зблизились і подружились зі студентами сільгоспінституту. Ми називали їх “корінці і листочки”, а вони нас “суфікси і префікси”. Ми давали концерти в сільгоспінституті, а вони в нас.

1. Дмитро Йосипович Запісоцький (1904 р.н.) – був ректором інституту з 13 вересня 1937 р.

2. Матковський Йосип Федорович – з 1 серпня 1936 р. завідуючий навчальною частиною, доцент геології з 13 травня 1934р., завкафедрою хімії, декан хімфакультету, член міськради. Народився 2 листопада 1897 р. у с. Горбулів Потіївського р-ну Житомирської обл. У першому шлюбі (1916 р.) був одружений із сестрою Дмитра Тимофійовича Соколовського – відомого українського командира повстанського загону – Вірою Тимофіївною Соколовською (трагічно загинула від удару блискавки у 1920 р.). У другому шлюбі одружений з Олександрою Яківною Теодорович, виховував двох синів від першого шлюбу – Костянтина (1917 р.н.) і Павла (1919 р.н.). У 1917 р. закінчив Коростишівську учительську семінарію. У 1923 р. закінчив природничий, а в 1928 р. – фізико-математичний відділ Житомирського інституту народної освіти, у 1930 р. – аспірантуру при Науково-дослідному музеї Волині (геологічний відділ). Арештований 13 жовтня 1937 р., засуджений на 10 років, звільнений 13.10.1946 р., повернувся до Житомира, вдруге заарештований 5 липня 1950 р. – висланий на поселення в м. Кокчетав Казахської РСР, звільнений у серпні 1954 р. Реабілітований 27 квітня 1957 р.

3. Попаденко Олексій Маркович – лектор історії, декан історичного факультету Житомирського інституту у 1935 – 1936 рр. Народився в с. Краснопілля Янушпільського району Житомирської обл. у 1907 г., з селян, одружений, 2 дітей, член ЛКСМ, служив в 1932 р. у 9-й кримській кавдивізії. Закінчив Житомирський інститут соціального виховання. У 1957 р. – старший інструктор політвідділу штабу і управління

Білоруського військового округу, полковник. Проживав у Ленінграді.

4. Збереглися ще спогади про ці збори:

доцента С.Т. Радчука-Павленка: “После опубликования в “Радянській Волині” статьи “В Житомирському учительському інституті потурають буржуазним націоналістам” (Див. додаток – В.С.) примерно 5-7 октября 1937 г. в институте было собрание, где разбиралась эта статья, которое стенографировалось и длилось 2 дня, назывались факты и материального характера: получение премий, квартир. Гинковскому закидывали, что он неправильно излагал систему Песталоцци, Ланде Л.И. – что он извратил сущность иезуитов. Выступали: Гинковский, Фасулати, Постоев, Шамес, Гурвич Татьяна Львовна, Ланда Лев Израилович, Кирпич, Чарский, Попаденко. После этого собрания Гинковский, Постоев, Сивак, Музыка, Фасулати были сняты из расписания занятий. У студентов после ареста Омельченко, Головатого и др. конспекты отобрали и не возвратили”. (Архів СБУЖО. Справа 20160-П. – Л. 269-270);

доцента С.Л. Близнюка: “На собрании были и студенты и преподаватели. Обвинения носили бытовой характер, обида за почасовую оплату на заочном отделении, одного преподавателя обвиняли в том, что он ходил в туфлях, а не в ботинках. Один говорил, что Омельченко националист, т.к. ходил в вышиванке. После этого один студент спрятал в общежитии на дно чемодана свою вышиванку. После этого собрания арестовали Постоева, Матковского, Музыку, Сивака, доцент Шамес тронулся умом. Студенты боялись здороваться с преподавателями, т.к. это могло пойти за связь. Студенты переходили на другую часть улицы, чтобы не поздороваться. Студенты между собой по этому поводу не разговаривали”. (Архів СБУЖО. Справа 20160-П. – Л. 283).

5. Ланда Лев Израїлович – народився в Житомирі у 1886 р., закінчив Бернський університет, викладав єврейську мову в 4 трудовій школі м. Житомира, працював у євпедтехнікумі, паралельно в Житомирському педінституті з дня його заснування, помер 24 січня 1954 р.

В ЖИТОМИРСЬКОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ПОТУРАЮТЬ БУРЖУАЗНИМ НАЦІОНАЛІСТАМ

В мерзенних планах за-
пеклих ворогів народу, троць-
кістсько-бухаринських банди-
тів та буржуазних націоналіс-
тів – особливе місце займає
шкідницька, підривна діяль-
ність в учбових закладах,
спрямована на зрив підготов-
ки нових кадрів для соціаліс-
тичного будівництва.

Вороги народу, що хитро
пикривалися масками педаго-
гів та вчених і спеціалістів,
звели собі теплі гнізда в Жи-
томирському учительському
інституті. Цілий ряд років в
ролі директорів інституту
“подви-зались” найогидніші
вороги, які, маскуючись і
ліцемерствуючи, цинічно дво-
рушничуючи і вміло ховаючи
своє підле нуत्रо, – нишком
провадили підривну роботу,
розламували навчальний про-
цес, намагались уплатати ворожих
тенетами молоддь.

Лише недавно в інституті була
згоря буржуазних націоналістів,
очолована колишнім директором
інституту. Ця згоря всюди
насаджувала своїх ставників та
спідручних, віддала найвідповідальніші
кафедри в
розпорядження націоналістичних мерзотників, які відкрито
проповідували махрові фашистські теорії. Користуючись
цілковитою політичною сліпотою та безприкладним

В ЖИТОМИРСЬКОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ПОТУРАЮТЬ БУРЖУАЗНИМ НАЦІОНАЛІСТАМ

владами і владою, троцькістсько-бухаринськими бандитами і шкідливими націоналістами – особливе місце займає шкідницька, підривна діяльність в учбових закладах, спрямована на зрив підготовки нових кадрів для соціалістичного будівництва.

Вороги народу, що хитро пикривалися масками педагогів та вчених і спеціалістів, звели собі теплі гнізда в Житомирському учительському інституті. Цілий ряд років в ролі директорів інституту “подви-зались” найогидніші вороги, які, маскуючись і ліцемерствуючи, цинічно дво-рушничуючи і вміло ховаючи своє підле нуत्रо, – нишком провадили підривну роботу, розламували навчальний процес, намагались уплатати ворожих тенетами молоддь.

Лише недавно в інституті була згоря буржуазних націоналістів, очолована колишнім директором інституту. Ця згоря всюди насаджувала своїх ставників та спідручних, віддала найвідповідальніші кафедри в розпорядження націоналістичних мерзотників, які відкрито проповідували махрові фашистські теорії. Користуючись цілковитою політичною сліпотою та безприкладним

владами і владою, троцькістсько-бухаринськими бандитами і шкідливими націоналістами – особливе місце займає шкідницька, підривна діяльність в учбових закладах, спрямована на зрив підготовки нових кадрів для соціалістичного будівництва.

Вороги народу, що хитро пикривалися масками педагогів та вчених і спеціалістів, звели собі теплі гнізда в Житомирському учительському інституті. Цілий ряд років в ролі директорів інституту “подви-зались” найогидніші вороги, які, маскуючись і ліцемерствуючи, цинічно дво-рушничуючи і вміло ховаючи своє підле нуत्रо, – нишком провадили підривну роботу, розламували навчальний процес, намагались уплатати ворожих тенетами молоддь.

Лише недавно в інституті була згоря буржуазних націоналістів, очолована колишнім директором інституту. Ця згоря всюди насаджувала своїх ставників та спідручних, віддала найвідповідальніші кафедри в розпорядження націоналістичних мерзотників, які відкрито проповідували махрові фашистські теорії. Користуючись цілковитою політичною сліпотою та безприкладним

ротозійством парторганізації інституту, яка до того ж була вкрай засмічена ворожими та розкладеними елементами, буржуазно-націоналістичні бандити, орудували з виняткової нахабністю, займаючи і викривляючи весь педагогічний процес, прищеплюючи студентам ворожі погляди, намагались випустати неповноцінних вчителів, позбавлених потрібних знань.

Буржуазно-націоналістичні виродки, що діяли в учительському інституті, спіймані на гарячому. З материх фашистських вовків зірвано овечу шкіру, цілком і повнотою викрите їх оскаженіле обличчя, перекошене в звірячій люті проти країни соціалізму, проти радянського народу. Але чи вся буржуазно-націоналістична нечисть виметена з інституту? Чи не лишилися там корінці від викритих ворогів, які притаїлися у своїх гадючих норах, ховаючись до пори до часу, щоб у влучний момент знову висунути свої отруйні жала.

Знову – в інституті – нібито все благополучно. Але тиша і спокій – це перше і глибоко помилкове враження. Пригадується гладка поверхня ставу, що здається застигла і не ворухнеться. Але не вірте цьому. Тут стояча вода, і варто трохи всколихнути її, варто кинути хоч один камінець туди, як одразу все мутніє, а на поверхню випливають різні гниль та жаби. Обманливі ця тиша та спокій в інституті. Криються під ними неймовірна задуха і гнилизна, цілковитий затиск критики і самокритики, атмосфера обивательських чвар та пошлості.

В такій обстанові ворожі рештки почувають себе, як риба у воді. Чого їм боятись, коли в інституті ніхто не наслідуються на повний голос сказати про їх ворожі дії, коли всі розмови ведуться тут пошепки, “в кулуарах”, з оглядкою, щоб хтось не почув.

А поговорити тут є про що. Погано лише, що ці розмови ведуться лише за закритими дверима, потайки. Хто в інституті не знає, що теперішній зав. навчальної частини інституту Матківський тісно зв'язаний з буржуазними націоналістами, що він збив свою “артіль” з націоналістичних недобитків і посилено висуває їх на керівництво кафедрами та факультетами.

На декана географічно-природничого факультету Матківський “просунув” свого вірного клеветника і поплічника,

якогось Кириченка. Хто такий Кириченко? Це людина з неабиякою біографією, що вся вкрита чорними підозрілими плямами. З неї можна навести хоча б той факт, що Кириченко заарештовувався в справі контрреволюційної націоналістичної організації. Саме після цього перетягнув його на роботу до житомирського учительського інституту нині викритий троцькістський шпигун, який тоді був директором інституту.

Другий приятель і поплічник Матківського, якого він весь час висуває – це викладач педагогіки Гінківський. Гінківський також заарештовувався за контрреволюційну діяльність. Під час викладання він протягував націоналістичні твердження, по всіх кутках вихваляв колишнього директора, що виявився оскаженим ворогом.

На посадах лекторів інституту і досі перебувають люди, що не викликають ніякого політичного довір'я, яким ні в якому разі не можна доручати виховання педагогічних кадрів.

Хіба до кінця з'ясоване справжнє обличчя лектора зоології Бількевича, лектора хімії Музики та пом. директора інституту по заочному навчанню Коваленко – людей, які весь час висувались ворогом народу, що орудував в інституті, підтримували його, були з ним в найтіснішому зв'язку.

Це Музика, перебуваючи головою місцевкому інституту, під час виборних зборів в профорганізації допустив до участі у виборах нині викритого націоналістичного виродка, приховавши, що він не лічиться на облік в місцевкомі і навіть не має профспілкового квитка. В результаті “приятельської поблажки” Музики – ворогові вдалося пролізти до складу місцевкому.

Незважаючи на те, що для Музики тепер за розкладом нема роботи в інституті, – Матківський штучно “викроїв” для нього мізерну кількість лекційних годин, очевидно, лише для того, щоб зберегти в інституті свої “кадри”, не розפורшувати їх...

Про те, що Музика – ставленик ворогів, що він весь час відстоював їх, підлабузничав перед ними – це відомо в інституті. Але Музика все ж почуває себе непогано в інституті, чиєсь покровительство виручає його з усіх становищ.

Також відомо в інституті про ворожі зв'язки Матківського.

Ще більше дивує безмежна довірливість, якою ця особа чомусь користується в інституті, коли до цього додати, що Матківський переважно зайнятий роботою в сільгоспінституті і фактично в учительському інституті не буває, заглядає туди уривками. Ні для кого не таємниця, що Матківський насправді стоїть в стороні від навчального процесу і займається ним остільки, оскільки треба “просунути” своїх людей на лекторські посади. Але новий директор інституту Запісоцький невідомо з яких причин оберігає Матківського на посаді завпеда, незважаючи на те, що він обізнаний з тим, що з себе уявляє ця людина.

Можна подумати, що Запісоцький нічого не знає про справжнє обличчя Кириченка, Гінківського, Музики та іже з ними. Нічого подібного! Він прекрасно інформований про все, але спокійно мириться з таким становищем, ні трохи не думаючи про наслідки такого примиренства.

Не можна взагалі не сказати про поведінку нинішнього директора інституту. Вона, безсумнівно, викликає здивовання. Маючи ряд сигналів про ворожі рештки, які тепер отаборились в інституті, він весь час зберігає нічим непоясниму холоднокровність. За місяць з лишком свого перебування на посаді директора, Запісоцький вже встиг заслужити в інституті сумну славу бюрократа, бо він годинами відсиджується в зачиненому кабінеті, не показуючись серед студентів. Поведінка, яка не віщує нічого доброго.

Директор ніколи не приходить на збори в інституті, які відбуваються, до речі кажучи, дуже рідко. Більше того, коли його одного разу прийшли кликати на збори, він відмовився йти, надіславши якусь малозначну відписку.

Здається, досить прикладів, щоб мати уяву про перші кроки нового директора. Малообіцяючі кроки, це треба сказати одверто!

Хіба не помічає дирекція інституту, що купка ворожих послідишів все ще пригрівається в стінах державного учбового закладу, що матківські, кириченки, гінківські та інші щоразу більше розперезуються, що піднімають голови поплічники та спідручні викритих націоналістів.

Незрозуміла і позиція парторганізації інституту (секретар

парткому Чарський). Вона весь час не помічала шкідницької діяльності ворогів під своїм носом, вони були викриті без її участі. І тепер, коли інститут ще немало засмічений ворожим сміттям, навколо купки підсобників і приятелів буржуазних націоналістів створюється атмосфера замовчування і благополучності.

Хіба не характерно, що на жодних студентських зборах не обговорювалось питання про шкідницьку діяльність буржуазно-націоналістичної зграї, що орудувала в інституті.

Чому ж відмовчується секретар парткому Чарський? Хто взагалі зацікавлений в тому, щоб створювати в інституті фальшиву видимість зовнішнього спокою, під якою притаїлися ворожі послідиші.

Невже ж не розуміє парторганізація інституту, що вона, недобачаючи корінців від викритих ворогів, виявила свою неспроможність повести з ними рішучу боротьбу, щоб розгромити до кінця ворожі гнізда в учительському інституті.

О. Дорошенко, Я. Сніговий.

(З газети "Радянська Волинь" за 4 жовтня 1937 р.)

Додаток 2.

ВИСНОВКИ ПРО ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТОМИРСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ

I. СТАН УЧБОВОЇ РОБОТИ В ІНСТИТУТІ

Організація навчального процесу в Інституті не відповідає вимогам ЦК ВКП(б) і РНК про вищу школу.

Лектура викладає лекції на низькому політичному і теоретичному рівні. Особливо низька якість лекцій із соцеківських дисциплін, історії Ленінізму і діамату.

В лекціях пропускаються помилки не тільки методичного характеру, але і в самій системі пояснень, окремих питань, положень чи фактів. Наприклад: лектор МАКСИМОВИЧ читає лекцію із діамату, по переше у самому викладанні лекції не було послідовності. По друге, вона побудувала свою лекцію на видержках, без пояснень, дублірує книжку від початку і до кінця, дає нез'ясовані цитати, відірвані від змісту, від основної

теми, що приводить до непорозуміння ясності її лекції. По третє, вона припустила у своїй лекції ряд помилок, пояснюючи розподіл праці при капіталізмі і робе висновок, що з зникненням капіталізму, зникне і розподіл праці, виходить, що при соціалізмі відсутній розподіл праці, також припустила помилку в поясненні причини виникнення класів, ні жодним словом не пов'язала це питання з виникненням приватної власності.

Ще гірша справа із викладанням древньої і середньої історії – викладавець ЛАНДА. Він свої лекції будує не послідовно, без хронології, в його лекціях відсутня партійність і затушовується класова боротьба.

Не дивлячись на те, що справа з викладанням лекцій, їх якості в Інституті заслуговує серйозної уваги, але учбова частина, кафедри не займаються систематично над організацією високо кваліфікованої лекції, про що вимагає постанова ЦК ВКП(б) і РНК про вищу школу. Безконтрольність над викладанням лекцій по цей день панує.

Лекторський склад надзвичайно перевантажений лекційними і практичними годинами. В деяких викладавців є тенденція як найбільше мати учбових годин. Наприклад: МАКСІМОВИЧ, ШАМЕС, ЛАНДА і інш. мають більше тисячі годин на учбовий рік.

Робота кафедр не організована. Засідання кафедр переводяться не регулярно, учбові плани окремих кафедр формально складені, але не обговорювались на нарадах кафедр і не затверджені учбовою частиною. Обмін досвідом по учбовим питанням поміж кафедрами не практикуються. Соціалістичне змагання між кафедрами і факультетами складені, але перевірка відсутня.

Наукова робота в Інституті не ведеться, лише цими днями учбовою частиною складені плани для оформлення наукових звань і ступенів своєї лектури. Справою захисту дисертаційних робіт в Інституті фактично не займалися. В Інституті працює переважно молода лектура, але робота з ними не організована, спеціальних нарад з молодією лектурою не переводиться. Дирекція і учбова частина не ставили собі завданням, щоб молода лектура була оформлена в наукових званнях і ступенях

для чого утворити відповідні умови для них, не перевантажувати їх в академічній роботі.

Систематична боротьба за високу дисципліну в Інституті не переводиться. Багато є випадків порушення дисциплін студентами: запізнення, не відвідування без поважних причин лекцій. Серед студентів проявляються п'янки, хуліганство. Дирекція на такі прояви своєчасно не реагує. Партійна і комсомольська організація виховною роботою серед студентів по суті не займаються.

В Інституті порушується постанова Партії і Уряду про вищу школу – введені так звані кольоквіуми, як метод контролю над засвоєнням учбового матеріалу студентами, але цей метод, лектори перетворюють в форму заликів. Наприклад: лектор ЛАНДА під час переведення кольоквіума дав кожному студенту тему по курсу історії, і при відповідях студентами він у своєму зошиті заводив облік знань. Кожний лектор по своїй дисципліні не менше 2-х раз на місяць переваде кольоквіум, і цим порушують стабільність виконання самостійних завдань студентами, кожен із них готується до нього, а над іншими дисциплінами не працюють.

При Інституті існує заочний сектор для підвищення фахової кваліфікації вчителів. В ньому навчається більше 2-х тисяч заочників, але Дирекція Інституту безвідповідально ставиться до цієї важливої ділянки роботи. Керівництво заочним сектором, доручено людині. Яка не заслуговує політичного довір'я і ця справа передоручена: В організації заочного навчання існує цілковита безвідповідальність.

Люди приїжджають з практичної роботи на 1-2 дні, щоб одержати консультацію, чи здати залік, ходять по коридору Інституту, тратять марно час, не знають від кого одержать консультацію, кому здати залік. На 4-5-6 грудня були викликані заочники, які повинні одержати ряд лекцій по заочній роботі. Прибуло до ста заочників, але 4 грудня лекції були зовсім зірвані, 5-го грудня лише 4 години були прочитані лекції. В гуртожитку для заочників умови не утворені, навіть не змогли забезпечити подушками на ліжки.

II. ПРО ЗАСМІЧЕНІСТЬ ІНСТИТУТУ

В Житомирському вчительському Інституті на протязі 1936-1937 г. орудовав група вооргів народу як ТАБАКМАХЕР, ПАНТЕЛЕЕВ, ГІНКІВСЬКИЙ, КІРІЧЕНКО, МАТКІВСЬКИЙ, ПОСТОЕВ, ФАСУЛАГІ, ЖУРАВСЬКИЙ, ОМЕЛЬЧЕНКО, ГОЛОВАТИЙ і інш.

Вище зазначена ворожа згряя звела собі теплі кубла в Учительському Інституті, маскувалася різними методами і вела свою контреволюційні шкідницьку роботу.

Починаючи з посади директора, учбові частини, кафедрами очолювали вороги народу, вони роз'їдали всі ланки навчального процесу. Понижували якість навчання, протаскували контреволюційну літературу студентам, організовували прийом студентів і Інститут з низькою підготовкою

Ворожа згряя насаджувала колишніх попів, куркулів, в господарстві Інституту, особливло засміченість елементами виявилась в ботанічному саду, техперсоналі і по цей день ці ділянки Інституту ще цілком не очищені від ворожих людей.

Був. пом.директора по господарській частині ШИМАНСЬКИЙ /зараз вилучен із партії/ був одним з підлабузників ворогів народу, насаджував попів та куркулів в господарство Інституту, ботанічний сад та в техперсонал.

По шкідницькому ставився до ремонту гуртожитку. Зривав постачання дров в наслідок чого полопались радіатори.

Органами НКВС викрито і заарештовано ворогів народу. Які орудовали в Інституті, але ворожі послідиші. Підлабузники та покровителі ще лишилися в Інституті.

1. ШАМЕС - /В.о.професора/ декан мовно-літ.факультету, син крупного торговля. У нього на мовно-літ. факультеті орудовало два вороги народу ОМЕЛЬЧЕНКО і ГОЛОВАТИЙ. ШАМЕС покривав і вихваляв цих буржуазних націоналістів. На початку учбового року були проведені загально-інститутські збори, де була поставлена доповідь про боротьбу з контреволюційним націоналізмом в літературі – доповідь була доручена ШАМЕСОМ – ГОЛОВАТОМУ, останній зробив доповідь і в те-же ніч був заарештований органами НКВС, як буржуазного націоналіста. З заяв студентів: КОГУТА, ЛУК'ЯНЧУКА,

ШАБЛОВСЬКОГО і інш. ШАМЕС у своєму викладі літератури наводив з фольклору таку частушку: “мой муж коммунист, а я безпартийная, жизнь у канительная”. По заяві студентів з боку ШАМЕСА було таке твердження “із робітника та неприступного хіба буде педагог”.

По матеріалам свідчить, що ШАМЕС неодноразово був преміований грішми, срібним портсігаром і інш. ворогом народу Табакмахером /будучи директором/.

2. ЛАНДА /лектор історії/. Син домовласника і торгівця. Закінчив Бернський Університет. У викладанні історії дотримувався теорії циклічності. Студенти обурені проти викладання ним історії. Заявляють, що ми кінчаємо курс історії. А фактично історію не знаємо. Будучи присутнім дві години на його лекції дійсно, так як ЛАНДА викладає історію, студенти безумовно її не знатимуть, по перше в його лекціях по історії немає партійності, по друге затушовується в історії класова боротьба. Наприклад: читає він лекцію на тему “Франція в XVI сторіччі, він цілу годину з’ясує як йшов процес завершення бюрократичної абсолютної монархії Людовика XIV, але другу сторону не показав, як ішов процес пригнічення та експлуатація трудящих мас, процес загострення класової боротьби в епоху Людовика XIV. Із перевірки конспектів студентів можна підтвердити, що класову боротьбу в історії він свідомо затушовує.

3. КОВАЛЕНКО /ЛЕКТОР ІСТОРІЇ/. КОВАЛЕНКО протягом 3-х років перебував в Інституті разом з мсвфм братом ГОЛОВАТИМ, який зараз викритий і заарештований органами НКВС як націоналіст. КОВАЛЕНКО із доказів студентів мав звязок з ГОЛОВАТИМ. Був одним з підлабузників ворогів народу, вихваляв їх, говоря “що під керівництвом Табакмахера я добився успіху в своїй роботі”. Будучи секретарем МК, КРВАЛЕНКО сприяв ОМЕЛЬЧЕНКУ пробратись на голову МК. КОВАЛЕНКО, як виявилось, до цього часу приховував партійний квиток старого зразку.

4. КАРА-ГЕУР /Зав. секторм Заочного навчання при Інституті. В 1920 році перейшов кордон із Румунії, по відомостям батьки його за кордоном мають великий маєток. Прибув він з АМРСР. На нього надіслано в Інститут компрометуючий

матеріал з АМРСР. Зараз він керує заочним навчанням. Справу заочного навчання при Інституті фактично провалює, про це знає Дирекція,. Але заходів не вживає.

5. МУЗИКА /лектор хімії/. По соц.походженню селянин. Будучи головою МК і комсоргом лекторської групи дав можливість нині викритому ворогові народу націоналісту ОМЕЛЬЧЕНКУ протягом року викладати в Інституті не взявшись на облік ні в професійній, ні в комсомольській організаціях і висунув ОМЕЛЬЧЕНКА на голову МК. МУЗИКА із лав комсомола вилучений, як покровитель ворогів народу.

6. ПОПАДЕНКО /лектор історії декан історичного факультету/. По соц.походженню селянин. Член ЛКСМУ. З перевірки матеріалів і заяв студентів ПОПАДЕНКО був один із підлабузників до Табакмахера і Пантелеєва.

На початку учбового року відбулися збори студентів і лекторів у відсутності б.директора Інституту Табакмахера. Під час обрання президії, поруч з обранням почесної Президії Політбюро ЦК ВКП(б) була внесена пропозиція – обрати до почесної президії і Табакмахера. Твердо встановити факт, хто подав цю пропозицію не довелось. Були заяви, що пропозицію вніс ПОПАДЕНКО і інші заяви, що пропозицію внесла студентка, якої зараз немає в інституті. Але факт характеризує ПОПАДЕНКА, як підлабузника – після зборів, він написав листа Табакмахеру, що його зборами було обрано до почесної Президії. Також факт підтверджується, що ПОПАДЕНКО на квартирі влаштував випивки на яких був присутній ПАНТЕЛЕЄВ.

7. БІЛЛОВСЬКИЙ /Головний бухгалтер Інституту/.

БІЛЛОВСЬКИЙ був одним з перших підлабузників ворогів. угодливо санкціонував і штапував всі жульницькі махінації їх в Інституті, покривав і допомагав розкраданню державного майна.

На загальних зборах з великим обуренням виступили студенти, робітники Інституту проти нього, де було цілком викрито обличчя цього підлабузника ворогів народу, але на жаль і на цей день залишається в Інституті вірним підлабузником і для нового директора – ЗАПІСОЦЬКОГО.

8. ЧАРСЬКИЙ /Був.секретар парторганізації Інституту/.

Він секретарем парторганізації був на протязі 1936-1937 – р. в той час, коли в Інституті орудувало націоналістичне кубло на чолі з ПАНТЕЛЕЕВИМ. ЧАРСЬКИЙ як керівник парторганізації нічого не зробив щоб своєчасно викрити ворогів народу, а навпаки став об'єктивно покровителем їх.

Це людина у якої абсолютно притуплена більшовицька пильність. Будучи секретарем п/організації він не мобілізував партійну організацію на підняття більшовицької пильності, а навпаки орієнтував на притуплення її. Для ЧАРСЬКОГО було відомо ряд сигналів про ворожі дії в Інституті. ЧАРСЬКИЙ знав, що ПАНТЕЛЕЕВ на лекціях протаскував явно троцькістські теорії, знав також про побутовий розклад ПАНТЕЛЕЕВА, знав також про зажим критики в Інституті з боку ПАНТЕЛЕВА, але цьому зажиму сам ЧАРСЬКИЙ сприяв. ЧАРСЬКИЙ не реагував на подані йому сигнали про шкідливу діяльність ПАНТЕЛЕЕВА. Вороги вміло маскуються і прибирають до своїх рук тих людей. У яких відсутня пильність.

ПАНТЕЛЕЕВ у перший день свого призначення на директора Інституту запропонував ЧАРСЬКОМУ зібрати всю партійну організацію до себе в кабінет і розказав свою “революційність”, свої “заслуги” перед партією, і в свою чергу члени і кандидати партії перед ним розказали свою біографію. З цього моменту для ЧАРСЬКОГО цей замаскований ворог став “авторитетом”. ЧАРСЬКИЙ по заяві студентів, лекторів часто бував на квартирі ПАНТЕЛЕЕВА, цілим годинами відсижувався в його кабінеті, від цього не відмовляється і сам ЧАРСЬКИЙ. Ось сказані ним слова на зборах: “С ПАНТЕЛЕЕВИМ я ходил десятки раз. Плохой тот секретарь парторганизации, который не будет работать в контакте, грош ему цена.” Директор не сделает без секретаря ничего.” ЧАРСЬКИЙ прогавив “Директор робив свою підду справу, а ЧАРСЬКИЙ сприяв йому”.

Сигнали про ворожі дії ПАНТЕЛЕЕВА були відомі для МПК, зокрема тов.ГРИМАНУ. В лютому місяці 1937 р. на лекціях вечерах Інституту – ПАНТЕЛЕЕВ протаскував контрреволюційно-троцькістську теорію, про це була подана заява до МПК, але Партійний Комітет не послав свого представника щоб

допомогти парторганізації викрити ворога народу, справа перевірки була передоручена, що ніяких наслідків не дало.

ПАНТЕЛЕЕВ, будучи пропагандистом на канд.партійн. школі в березні 1937 р. протаскував троцизи слухачам школи, про це було відомо т.ГРІНМАНУ, але теж не було своєчасно реагування і на цей сигнал. ПАНТЕЛЕЕВ залишився і надалі непорушним “авторитетом”, незмінним пропагандистом і доповідачем для МПК, і надалі залишався перевадити свою підлу контрреволюційну діяльність в Інституті.

В Травні 1937 р. лише було поставлено на партзборах про протаскування троцкизма ПАНТЕЛЕЕВИМ. ЧАРСЬКИЙ перед зборами звернувся до тов.ГРІНМАНА, щоб надіслати представника на партійні збори і запитав як ставить питання про ПАНТЕЛЕЕВА.

З боку ГРІНМАНА була дана настанова ЧАРСЬКОМУ “з’ясуйте на зборах, чи з метою говорив ПАНТЕЛЕЕВ, чи була лише відповідь на запитання”.

З такою настановою ЧАРСЬКИЙ ставив питання про ПАНТЕЛЕЕВА на партійних зборах замість того, щоб розблачити його, викрити ворога, члени та кандидати партії у своїх виступах навпаки стали захищати ПАНТЕЛЕЕВА, і після обговорення, загальні збори прийняли таку постанову: “Зважати що пояснення яке давав на школі ПАНТЕЛЕЕВ не являється популяризацією характеристики тов.СТАЛІНА, а це була відповідь на запитання.

Покровитель ПАНТЕЛЕЕВА також знайшовся і в ОПК – Леонов. В липні 1937 р. знову на партзборах Інституту стояло питання про ПАНТЕЛЕЕВА. ЛЕОНОВ, як представник від ОПК присутній був на зборах. Він виступав на захист ПАНТЕЛЕЕВА і заявив, що парторганізація не повинна зараз ніяких орг.виводів ПАНТЕЛЕЕВУ робить. По заявам ЛЕОНОВ, часто був на квартирі у ПАНТЕЛЕЕВА і ночував у нього.

ПРО КЕРІВНИЦТВО ІНСТИТУТУ

Тов.ЗАПСОЦЬКИЙ – Директор Інституту. Партія доручила йому керівництво учбовим закладом, де готуються радянські педагогічні кадри. тов.ЗАПСОЦЬКИЙ для себе не зробив

певних висновків після шкідництва ворогів народу в Інституті. Не поставив перед собою чергове завдання, як найшвидше ліквідувати наслідки шкідництва та мобілізації студентів і лектури на викорчовування ворожих елементів, які ще залишилися в Інституті.

тов.ЗАПСОЦЬКИЙ чотири м-ця працює на посаді директора але в цьому напрямку нічого не зробив.

Справа боротьби з ворожими елементами для ЗАПСОЦЬКОГО – є справа органів НКВС, а самому стояти осторонь і виконувати роль спостерігача, такий політичний висновок можна зробити.

В Інституті ще не чувається твердого керівництва з боку тов.ЗАПСОЦЬКОГО в напрямку організації учбової роботи, боротьби за високу якість навчання, за дисципліну і т.інш.

Безконтрольність над викладанням лекцій зараз панує в Інституті, не дивлячись на те, що лекції окремими лекторами подаються на низькому рівні.

Тов.ЗАПСОЦЬКИЙ не має лекційних годин, повинен не менше 3-х раз на місяць побувати на лекції в кожного викладавця і цього вимагати від Зав.учбовою частини і деканів, але по суті керівництво і контроль переважно здійснюється кабінетним порядком.

ГОНЧАРОВ

Матеріали к протоколам №№ 11 – 16 засідань оргбюро ЦК КП(б)У по Житомирської області. Засідання оргбюро КП(б)У по Житомирської області на 22 грудня 1937 р. № 6. Про наслідки обстеження Вчительського інституту. Доп. тов. Гончаров. ДАЖО. Ф. П. – 76, оп.1, спр. 17. – Л. 122 – 127.

Документ подається у повній відповідності до оригіналу, без орфографічної і синтаксичної правки.

*“Спогади”, примітки, додатки підготував до друку
Володимир Єршов.*